

HANNA ACHREMOWICZ

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0003-3398-0124

NIEPEŁNOLETNI AKTYWIŚCI W SPOŁECZEŃSTWIE DEMOKRATYCZNYM

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest podjęcie refleksji nad pozycją niepełnoletnich aktywistów w społeczeństwie demokratycznym. Partycypacja młodzieży staje się coraz ważniejszym postulatem – zarówno na gruncie praktyki demokratycznej, jak i rozważań teoretycznych. W społeczeństwie demokratycznym operujemy jednak wokół pewnego paradoksu: z jednej strony, chcemy, aby młodzi ludzie angażowali się obywatelsko, z drugiej strony, ich krytyczne zaangażowanie sprawia, że wykraczają poza swoją „rolę”. W kolejnych częściach tekstu autorka analizuje i interpretuje dwa klasyczne sposoby rozumienia demokracji obecne w literaturze przedmiotu pod kątem pozycji młodzieży jako obywateli, następnie wskazuje przykłady i wątki obecne w debacie wokół partycypacji młodzieży, które trafnie obrazują wskazany paradoks i problematyczność ich zaangażowania.

SŁOWA KLUCZOWE: partycypacja młodzieży, demokracja, niepełnoletni aktywiści, obywatelstwo młodzieży, zaangażowanie społeczne

Trudno nie zgodzić się ze słowami aktualnie urzędującego Ministra Edukacji i Nauki, Przemysława Czarnka: „Aktywność młodych ludzi wyraźnie wzrasta w ostatnich latach. Młodzi ludzie chcą być bardziej dostrzega-

ni. Nie mówimy tylko o polityce, ale o życiu społecznym, gospodarczym, studenckim – by ich głos był słyszalny i brany pod uwagę¹. Partycypacja i obywatelskie zaangażowanie młodzieży stają się już bowiem aksjomatem przyjętym po obu stronach polskiej politycznej barykady, przynajmniej na poziomie deklaratywnym. Jednocześnie na gruncie współczesnych *youth studies* i *children studies* koncepcja głosu, sprawstwa oraz partycypacji osób niepełnoletnich rozwijana jest w wielu kierunkach, przy jednoczesnym poddawaniu jej krytycznym analizom. Niniejszy artykuł odnosi się do jednego z elementów owej krytyki, oscylującej wokół aktywizmu niepełnoletniej młodzieży w społeczeństwie demokratycznym.

Demokracja jako projekt utopijny stawia przed nami utopijne cele. Z jednej strony, stanowi on swego rodzaju całościową wizję, w której obywatele zajmują właściwe dla nich miejsce i aktywnie włączają się w działalność publiczną, adekwatnie do swojej dojrzałości. Partycypacja młodych staje się pewnym celem działalności instytucji reprezentowanych przez dorosłych (uznając zachodnią koncepcję dzieciństwa jako okresu, w którym jednostka wymaga opieki). Z drugiej strony, aktywność społeczna nastolatków wymyka się założonym przez dorosłych celom. Co więcej, często wychodząc poza założone ramy jest prezentowana jako wzór, nawet jeśli sami młodzi ludzie sygnalizują, że są do niej w pewien sposób „zmuszeni”, czy też „nie jest to ich rola”. W partycypacji młodych pojawia się pewien paradoks: z jednej strony, chcemy, aby młodzi ludzie angażowali się społecznie, z drugiej, ich zaangażowanie sprawia, że wykraczają często poza swoją, przypisaną im „rolę”. Przykładem tego wykraczania jest działalność młodzieżowych aktywistów. Nie posiadają oni pełni praw obywatelskich, nie mają praw wyborczych, ale są stawiani przez dorosłych na pewnego rodzaju piedestale.

Greta Thunberg i Malala Yousafzai – pierwsza niepełnoletnia noblistka, to najbardziej znane nastolatki, które uzyskały uznanie i podziw dorosłych, ale nie poszło za tym przyznanie im pełni praw obywatel-

¹ Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie, Konferencja dot. konsultacji „Strategii RP na rzecz Młodego Pokolenia”, <https://arc.lublin.uw.gov.pl/aktualnosci/konferencja-dot-konsultacji-%E2%80%9Estrategii-rp-na-rzecz-m%C5%82odego-pokolenia%E2%80%9D>, dostęp 5.05.2022.

skich. Choć narracje o demokracji oscylują wokół prawa wyborczego jako najważniejszego atrybutu współczesnego obywatela, to praktyka wskazuje na intrygujący fenomen wystawiania na pierwszą linię frontu walki o prawa obywatelskie osób, które jeszcze go ich nie posiadają. Nastolatka przemawiająca na zgromadzeniu ogólnym Organizacji Narodów Zjednoczonych pozostaje więc pewnym paradoksem. Jednocześnie warto zauważyć, że młodzieżowi liderzy pojawiają się na całym świecie – w Azji, w USA czy w Ameryce Południowej. Strajki studenckie, które przetoczyły się od 2020 do 2022 roku w Tajlandii, zaangażowały również niepełnoletnią młodzież, stając się interesującym studium przypadku.

W niniejszym tekście chciałabym przyjrzeć się dwóm klasycznym definicjom demokracji po to, żeby zlokalizować w nich przestrzeń potencjalnego uczestnictwa osób niepełnoletnich. Następnie wskażę przejawy deklaratywnego uznania prawa młodzieży do partycypacji, a także przejawy aprobaty i uznania pewnych zachowań aktywistów. W konkluzji rozważam problematyczność aktywizmu osób niepełnoletnich w społeczeństwie demokratycznym.

NIEPEŁNOLETNI OBYWATEL A TEORIE DEMOKRACJI

Joseph Schumpeter był austriackim ekonomistą, który w 1942 roku wydał uchodzącą dziś za klasyczną pracę *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*². Pomimo tego, że definicja Schumpetera skonstruowana została w latach czterdziestych XX wieku, Ian Shapiro uznaje ją nadal za bardzo trafną. W jego ocenie wyraża ona naturę władzy, w przeciwieństwie do wielu innych definicji, które bywają życzeniowe i naiwne, akcentując nierealistyczną ideę dobra wspólnego albo niewidzialną figurę ludu. Zastosowana przez Schumpetera analogia pomiędzy polityką a konkurencją w sferze ekonomicznej pozwala zobaczyć kluczową rolę współzawodnictwa w metodzie demokratycznej³.

2 J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Warszawa 2009.

3 I. Shapiro, *Stan teorii demokracji*, Warszawa 2006, s. 77.

Prowadząc swoje rozważania, Schumpeter odnosi się do innych niż jego definicji demokracji, które pojawiły się wraz z końcem XVIII wieku i próbowały pogodzić ideologię rządów ludu z kwestią jego reprezentacji. Zakładały one, że

metoda demokratyczna jest rozwiązaniem instytucjonalnym służącym wypracowaniu decyzji politycznych, które realizuje wspólne dobro, sprawiając, że ludzie sami decydują o różnych sprawach w drodze wyboru jednostek zbierających się w celu wykonywania woli ludu⁴.

Schumpeter uznaje, że wspomniane definicje demokracji traktowały ją jako pewien rodzaj sztandaru, ideału do osiągnięcia. Ocenia takie podejścia jako bezzasadne i oderwane od rzeczywistości. Dlatego też odwraca definicję klasyczną i akcentuje konkurowanie o głosy wyborców jako najbardziej adekwatny wyznacznik tego, czy dany system jest demokratyczny⁵. Stąd jego własna definicja otrzymała następujące brzmienie:

metoda demokratyczna jest tym rozwiązaniem instytucjonalnym dochodzenia do decyzji politycznych, w którym jednostki uzyskują moc decydowania poprzez walkę konkurencyjną o głosy wyborców⁶.

Austriacki ekonomista opisuje więc pewną procedurę, opartą na wolnej konkurencji. Podkreśla, że w jego rozumieniu demokracja nie jest celem do osiągnięcia, ale praktycznie stosowaną metodą polityczną. Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut konstatują, że według definicji Schumpetera demokracją jest każdy ustrój, w którym odbywają się wolne, cykliczne wybory⁷. Istotne jest tutaj to, w jaki sposób rozumiemy pojęcie „wolne”. Dla Schumpetera, który był ekonomistą, walka polityczna przy-

⁴ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, dz. cyt., s. 312.

⁵ R. Włodarczyk, *Demokracja, utopia, wychowanie. Polisemiczny ideał ustroju a jego pedagogie*, [w:] R. Włodarczyk, *Utopia i edukacja. Studia z filozofii, teorii edukacji i pedagogiki azylu*, Wrocław 2021, s. 139.

⁶ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, dz. cyt., s. 336–337.

⁷ A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001, s. 15–17.

pomina działania wolnego rynku. Wolny wybór oznacza zatem dla niego nie tylko obecność wyborów, ale istnienie „wolnej konkurencji pomiędzy potencjalnymi przywódcami o głosy wyborców”⁸. Warto dodać tutaj, że Schumpeter wskazuje dodatkowe kryteria, które powinny zaistnieć, aby metoda demokratyczna działała, co nieco rozszerza jego definicję⁹.

Jaka jest więc rola obywatela w ujęciu demokracji jako procedury opartej na współzawodnictwie? Czy w takim razie zaczyna się ona i kończy na momencie uczestnictwa w wyborach? W takim rozumieniu istotną rolę przyjmuje edukacja obywatelska. Rafał Włodarczyk, komentując tę kwestię, stwierdza:

Rozumienie swojej roli przez wyborców oraz podnoszenie ich politycznych kompetencji stanowi istotny cel edukacji obywatelskiej. Ma ona przede wszystkim w jak największym stopniu ograniczyć niebezpieczne dla delegowania przez nich przedstawicielstwa uleganie przesądom, impulsom, działaniu demagogów oraz nastrojów publicznych, ale także sprzyjać kształtowaniu się pozytywnych wzorców i obyczajów praktyki politycznej, szczególnie ważnych warunków, jakimi są według Schumpetera patriotyzm oraz wierność ideałom demokracji¹⁰.

Obywatele muszą więc zostać przygotowani do racjonalnego głosowania, jak również do umiejętnego funkcjonowania w ramach kultury demokratycznej. Co więcej, obywatel nie musi jednak pełnić wyłącznie roli wyborcy. Odnosząc się do warunków trwania demokracji, które określa Schumpe-

⁸ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, dz. cyt., s. 355.

⁹ Są to cztery grupy warunków: 1. Istotny jest poziom, jaki reprezentują osoby wybierane do rządu – powinna istnieć pewna warstwa społeczna odpowiednio do niego przygotowana; 2. Nie wszystkie decyzje w państwie muszą być podejmowane demokratycznie. Część zadań może być delegowana np. sędziom, uniwersytetom, instytucjom finansowym; 3. Rząd demokratyczny powinien dysponować silnym zapleczem biurokratycznym; 4. Powinien istnieć pewien poziom „demokratycznej samokontroli”, której podlegaliby zarówno rządzący, jak i elektorat. Chodzi tu o pewnego rodzaju poziom intelektualny i moralny, istnienie pewnego rodzaju obyczajów, etykiety, tolerancji dla różnic w poglądach (zob. tamże, s. 362- 369).

¹⁰ R. Włodarczyk, *Demokracja, utopia, wychowanie*, dz. cyt., s. 143.

ter, wskazać można jeszcze inne role, które może zająć w systemie: praca w charakterze administracji, praca ekspercka oraz oczywiście udział w partiach politycznych. Aby pełnić te role, również potrzebne jest przygotowanie, wdrażanie do sztuki, etosu zawodowego, rozwijanie kompetencji.

Czy tak ujęta rola obywatela pozostawia przestrzeń dla partycypacji młodzieży, szczególnie jej niepełnoletniej części? Czy może ona jedynie kształcić się w sposób teoretyczny, przygotowując się do przyszłej roli wyborcy w systemie demokratycznym? Czy definicja, która pozbawia obywatela sprawstwa, motywuje go w ogóle do zaangażowania obywatelskiego, jeżeli obrał inną ścieżkę kariery niż polityka? Schumpeter nie stwierdza nigdzie, jaka jest na gruncie jego teorii rola młodzieży – zauważyć jednak można, że jego sposób rozumienia metody demokratycznej ogranicza pole działania tej części populacji obywateli w systemie demokratycznym. Dopóki młodzi nie nabędą prawa głosu lub możliwości podjęcia pracy na rzecz partii lub administracji, pozostają dla systemu demokratycznego niewidzialni. Podlegają jedynie edukacji obywatelskiej. Kwestią, która pozostaje na marginesie tej definicji, ale jest w niej obecna, jest natomiast rozwój obyczajów demokratycznych w społeczeństwie. Kształtowanie ich rozpocząć można już w dzieciństwie, szczególnie, że Schumpeter wskazuje na ideę reprodukcji się elit. Jest to jednak podejście, w którym rola młodzieży jest mocno zredukowana. Demokracja zorientowana wokół procedury wyborczej jest bowiem z natury nieinkluzyjna dla osób, które głosu wyborczego nie posiadają. W rozważaniach nad takim modelem demokracji dzieci i młodzież stanowić mogą tylko przedmiot oddziaływań edukacyjnych, których celem jest przygotowanie do pełnienia ról obywatelskich w przyszłości.

Jak zauważa Antoszewski, definicja Schumpetera stała się podstawą do wielu badań nad demokracją, a jej zakres był rozszerzany oraz dookreślany przez kolejnych badaczy, przyjmujących podobną do Schumpeterowskiej perspektywę. Jednocześnie stwierdza, że sprowadzanie demokracji głównie do kwestii wyborów grozi tzw. błędem elektoralizmu, który polega

na nieuwzględnieniu faktu, że wybory, nawet jeśli pojawia się w nich wyraźnie zaznaczony element rywalizacji, nie wykluczają sytuacji, w której znaczą-

ca część elektoratu pozbawiona jest szans na efektywną walkę o władzę i na ochronę swych interesów, ani tego, że proces decyzyjny może pozostawić poza kontrolą wybranych polityków¹¹.

Stąd też istotne jest, aby patrzeć na demokrację nieco szerzej. Przykładem takiej koncepcji jest teoria poliarchii, rozwijana współcześnie przez Roberta Dahla, amerykańskiego politologa i socjologa.

Demokracja w skali dużego państwa, oparta na rządzie przedstawicielskim odróżnia się mocno zarówno od demokratycznych polis, jak również od republiki rzymskiej, pomimo tego, że stanowią one jej źródła. System demokratyczny, z którym mamy obecnie do czynienia, Dahl nazywa poliarchią. W najszerszym sensie jest to „zespół instytucji niezbędnych w dużym państwie demokratycznym”¹². Na poliarchię składa się sześć komponentów¹³:

1. Wybór przedstawicieli – obywatele mają prawo decydowania o ich wyborze, w oparciu o zasady ustalone w konstytucji.
2. Wolne i uczciwe wybory – powinny być one częste, uczciwe i pozbawione zastosowania przymusu.
3. Powszechne prawo wyborcze – w poliarchii dotyczy ono praktycznie wszystkich dorosłych i uprawnia ich do głosowania w wyborach.
4. Bierne prawo wyborcze – dotyczy ono również praktycznie wszystkich dorosłych. Mają oni prawo ubiegać się o stanowiska w rządzie (często jest to jednak związane z cenzusem wieku, wyższym niż w przypadku powszechnego prawa wyborczego).
5. Wolność słowa – obywatele mogą zabierać głos w kwestiach politycznych, bez obaw o karę krytykować rządzących, panujący porządek społeczno-gospodarczy oraz obowiązującą ideologię.
6. Dostęp do niezależnych informacji – prawo powinno chronić istnienie wolnych mediów i alternatywnych źródeł informacji, do których obywatele mają dostęp.

¹¹ A. Antoszewski, *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa 2016, s. 57.

¹² R. Dahl, *Demokracja i jej krytycy*, Warszawa 2012, s. 313.

¹³ Tamże, s. 316-317.

7. Wolność zrzeszania się – obywatele mogą tworzyć niezależne stowarzyszenia, organizacje, partie i grupy interesów, aby egzekwować swoje prawa.

Zbudowany z owych instytucji system poliarchiczny stanowi pewne demokratyczne minimum – są to wymagania niezbędne, aby mówić o poliarchii, ale mogą być też poszerzone i rozbudowane. Jaka jest rola obywatela w systemie poliarchii? Definicja Dahla z całą pewnością tworzy więcej przestrzeni dla obywatelskiego zaangażowania młodzieży, aniżeli koncepcja Schumpetera. Przesunięcie akcentu z procedury wyłaniania się politycznych elit na istnienie grona instytucji utrwalających system demokratyczny tworzy nową przestrzeń zaangażowania dla niepełnoletniego obywatela. Dla Dahla najistotniejsze jest, aby obywatele posiadali wiedzę dotyczącą ważnych dla nich decyzji politycznych. Ich zaangażowanie oparte powinno być o krytyczną świadomość, uzyskiwaną nie tylko podczas edukacji szkolnej, ale również poza nią – dzięki mediom, kampaniom informacyjnym, działalności stowarzyszeń. Jest to model edukacji pozaformalnej, która dotyczyć może zarówno dorosłych, jak i młodzieży. Edukacja obywatelska w tym ujęciu zdaje się mieć dwa istotne komponenty – teoretyczny oraz praktyczny. Pierwszy z nich może być zabezpieczony przez szkołę. Drugi natomiast wymaga różnych form praktykowania, uczestnictwa w przestrzeni debat, przeprowadzenia krytyki lub też obrony własnych poglądów. Jednocześnie, nawet ta poszerzona definicja nie obejmuje możliwości uzyskania reprezentacji politycznej przez młodzież. Co więcej, sam Dahl zaznacza, że wykluczenie dzieci z pełnego udziału w przestrzeni demokratycznej jest głęboko uzasadnione:

Pewne osoby podlegające prawom stanowionym przez państwo mogą być zasadnie wyłączone z jego demos. Na jakiej mianowicie zasadzie? Jedynym dającym się uzasadnić powodem jest brak kompetencji. O konieczności wyłączenia dzieci z tego powodu nie wątpili dawniejsi teoretycy demokracji. [...] Przykład dzieci wskazuje więc, że kwestii kompetencji obejść się nie da; każde rozsądne ograniczenie demos, wyłączając z konieczności dzieci, musi wykluczać tym samym wiele osób podlegających prawom. Uniwersalnego uprawnienia wszystkich do uczestnictwa w demos nie da się zatem obronić.

Można jednak twierdzić, że dzieci są jedynym względnie dobrze określonym wyjątkiem¹⁴.

Tak więc klasyczne definicje demokracji – zarówno w szerszym, jak i węższym ujęciu, patrzą na osoby niepełnoletnie nie jako na polityczne podmioty, ale na jednostki, które powinny przygotować się do dorosłego, demokratycznego uczestnictwa. Wymaga ono bowiem kompetencji, których z racji wieku i niewielkiego doświadczenia nie posiadają. Polityczne czy demokratyczne uczestnictwo niepełnoletniej młodzieży jest więc zagadnieniem problematycznym – większą popularnością cieszy się myślenie o osobach niepełnoletnich przez pryzmat obywatelskiej partycypacji.

PARTYCYPACJA I MŁODZIEŻOWI AKTYWIŚCI

Ramy demokratycznej partycypacji dzieci i młodzieży w największym stopniu wyznacza art. 12 Konwencji o Prawach Dziecka¹⁵. Konwencja znajduje swoje odzwierciedlenie oraz rozszerzenie w inicjatywach krajów Zachodu, strategiach oraz działaniach, które mają na celu zwiększenie zakresu obywatelskiej partycypacji młodych. Rada Europy wydała w 2012 roku ogólny dokument „Recommendation on the Participation of Children and Young People under the Age of 18”¹⁶, który wyznacza najważniejsze zasady w pracy na rzecz partycypacji niepełnoletniej młodzieży oraz dzieci. W 2016 roku wydano bardziej szczegółowy, operacyjny dokument „Child Participation Assessment Tool”¹⁷. Jest to narzędzie, które pozwala państwom członkowskim mierzyć postępy we wdrażaniu „Rekomendacji”. Kwestia praw dzieci i młodzieży do partycypacji ujęta jest

¹⁴ Tamże, s. 187.

¹⁵ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku, <https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka>, dostęp 15.05.2022.

¹⁶ Council of Europe Recommendation on the Participation of Children and Young People under the Age of 18, <https://rm.coe.int/168046c478>, dostęp 15.05.2022.

¹⁷ Child Participation Assessment Tool, Council of Europe, 2016, DisplayDCTMContent (coe.int), dostęp 15.05.2022.

również w „Obszarze tematycznym nr 1 strategii UE na rzecz praw dziecka” oraz art. 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁸.

Rada Europy wydała również podręcznik do implementacji prawa do partycypacji „Listen – Act – Change. Council of Europe Handbook on Children’s Participation for Professionals Working for and with Children”¹⁹, który wyraża dwa podstawowe założenia, towarzyszące unijnym politykom:

1. Wysłuchiwanie głosu dzieci i młodzieży oraz umożliwienie im współdecydowania w sprawach, które ich dotyczą, nie jest więc opcjonalne, fakultatywne, ale niezależne od uznania dorosłych. Jest to zarówno prawo człowieka, jak i wyraz tego, czym powinna być demokracja²⁰.
2. Przekonanie o zdolności i kompetencjach młodych osób do decydowania o sobie i swoim otoczeniu jest niezwykle ważnym komponentem prawa do partycypacji²¹.

Na polskim gruncie działań na rzecz partycypacji obywatelskiej młodzieży wspomnieć niewątpliwie należy prace nad „Strategią RP na rzecz Młodego Pokolenia” – dokumentem, który jest w swoim założeniu tworzony partycypacyjnie z młodzieżą od 2021 roku²². W Polsce operują również Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem²³, Rada Dzieci i Młodzieży przy Ministrze Edukacji Narodowej²⁴, Młodzieżowa Rada Klimatyczna²⁵,

¹⁸ Uczestnictwo dzieci w politycznym i demokratycznym życiu UE, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-participation-political-and-democratic-life_pl, dostęp 15.05.2022.

¹⁹ A. Crowley, C. Larkins, L. M. Pinto, *Listen – Act – Change. Council of Europe Handbook on Children’s Participation for Professionals Working for and with Children*, Council of Europe, 2020.

²⁰ Tamże, s. 7.

²¹ Tamże, s. 13.

²² Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Podsumowanie działalności Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Młodzieżowej w 2022 roku, Dokument elektroniczny, pobrano ze strony: <https://www.gov.pl/web/dlamlodych/dzialalnosc-pelnomocnika-rzadu-do-spraw-polityki-mlodziejowej-w-2022-roku>, dostęp 15.05.2022.

²³ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem, <https://www.gov.pl/web/pozytek/rada-dialogu-z-mlodym-pokoleniem-lista>, dostęp 15.05.2022.

²⁴ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Dzieci i Młodzieży przy MEN, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/rada-dzieci-i-mlodziezy>, dostęp 15.05.2022.

²⁵ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Klimatyczna, <https://www.gov.pl/web/klimat/MRK>, dostęp 15.05.2022.

Młodzieżowa Rada Ekologiczna²⁶, Młodzieżowa Rada Sprawiedliwości²⁷. W 2021 roku wzmocniono pozycję młodzieżowych rad gmin, powiatów i województw poprzez nowelizacje dotyczących ich ustaw²⁸. Poszczególne miasta ustanawiają swoje własne polityki i strategie na rzecz młodzieży, obejmujące m. in. kwestie partycypacji²⁹.

Omówione powyżej przykłady wskazują na tendencję do tego, aby dostrzegać wagę zaangażowania obywatelskiego młodzieży oraz tworzyć warunki do jego wyrażania się już od najmłodszych lat. Politykom tym towarzyszy również wzmożone zainteresowanie młodzieżowym aktywizmem, który to stanowi jeden z wyrazów demokratycznej partycypacji młodych. Najdobitniejszym przykładem owego zainteresowania wydaje się być przyznanie Pokojowej Nagrody Nobla młodzieżowej działaczce na rzecz edukacji dziewcząt, Afgance Malali Yousafzai. Innym jest oczywiście rozwój i uznanie, z jakim spotykają się młodzieżowe ruchy klimatyczne – magazyn „The Time” przyznał jej inicjatorce, Grecie Thunberg, tytuł Człowieka Roku, gdy ta miała niespełna 17 lat³⁰. W USA ogromną popularnością cieszyła się inicjatywa grupy licealistów, March for our Lives, która zgromadziła 3 miliony uczestników. Inicjatorzy byli niedoszłymi ofiarami szkolnej strzelaniny, a ich protest dotyczył ograniczenia prawa do posiadania broni³¹.

Interesujący dobór młodzieżowych aktywistów zapewnia nagroda Children’s Peace Prize, której inicjatorem jest organizacja KidsRights.

26 Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Ekologiczna, <https://mre.srodowisko.gov.pl/>, dostęp 15.05.2022.

27 Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Sprawiedliwości, https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mlodziejowa-rada-sprawiedliwosci?fbclid=IwAR1yvJs-fUOS8RPQ0hsitqH-pR1tvrFpELv1THYJhG_wlwIXJQlhJeziPj0o, dostęp 15.05.2022.

28 Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowe Rady, <https://www.gov.pl/web/dlamlo-dych/mlodziejoworady>, dostęp 15.05.2022.

29 Zob. Młoda Warszawa. Polityka młodzieżowa miasta stołecznego Warszawy, <https://um.warszawa.pl/waw/strategia/polityka-mlodziejowa>, dostęp 15.05.2022; Program Młody Kraków 2.0, <https://mlodziej.krakow.pl/>, dostęp 15.05.2022.

30 Greta Thunberg człowiekiem roku tygodnika „Time”, Business Insider Polska, PAP, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/greta-thunberg-czlowiekiem-roku-tygodnika-time/cjs7gwp>, dostęp 15.05.2022.

31 March For Our Lives, <https://marchforourlives.com/>, dostęp 15.05.2022.

Jest ona przyznawana co roku młodej osobie, a prezentuje ją laureat lub laureatka Pokojowej Nagrody Nobla³². Inicjatywa trwa nieprzerwanie od 2005 roku. Nagrody przyznawane są głównie nastolatkom z Globalnego Południa, począwszy od Xoloni Nkosi, aktywisty na rzecz praw dzieci z AIDS, na którą to chorobę sam umarł. W kolejnych latach nagrodę otrzymał Om Prakash Gurjar z Indii, zmuszany do pracy jako dziecko, działacz na rzecz zniesienia przymusowej pracy dzieci i umożliwienia im edukacji. Kolejną laureatką była Thandiwe Chama z Zambii walcząca o prawo dzieci do edukacji, które w jej kraju uniemożliwia epidemia AIDS. Wśród laureatów znaleźli się również znani działacze, jak Malala Yousafzai (2013), aktywistki March for our Lives (2018) i Greta Thunberg (2019). Dobór laureatów wskazuje na to, że nagradzane są młode osoby walczące o podstawowe prawa człowieka, których jako dzieci zostały pozbawione.

Analizując powyższe przykłady, można zadać pytanie, na ile młodzieżowy aktywizm jest spójny z przyjętą w kulturze Globalnej Północy koncepcją dzieciństwa i adolescencji. Jak wspomniano we wstępie, z jednej strony, dąży się do tego, aby młodzież aktywnie włączała się w procesy partycypacyjne i nagradza się młodzieżowych aktywistów. Natomiast z drugiej strony, zakłada się, że młodzież wymaga szczególnej opieki, nie ma pełni praw obywatelskich. Przyjęte i uznane koncepcje demokracji wykluczają ją z grona głosujących jako niedojrzałą do podjęcia racjonalnej decyzji. Ujawnia się więc wskazany we wstępie paradoks – pożądany aktywizm młodzieży stanowi wyjście poza narzuconą jej kulturowo rolę. Nagradzanie i uznanie dla młodzieży, która walczy o podstawowe prawa człowieka, nie mając szans na „korzystanie z dzieciństwa”, może więc wydawać się pewnego rodzaju nadużyciem.

Myśl ta pojawia się również w narracjach samych aktywistów i aktywistek. Thunberg mówi o tym wprost, paradoksalnie posługując się retorycznie figurą dziecka jako niekompetentnego po to, żeby pokazać niekompetencje i emocjonalność dorosłych:

³² KidsRights Foundation, *The International Children's Peace Prize*, <https://www.kidsrights.org/advocacy/international-childrens-peace-prize/>, dostęp 15.05.2022.

Ludzie mówią nam, że są pełni nadziei. Mają nadzieję, że młodzi ludzie uratują świat. My niestety nie mamy tej nadziei. Po prostu nie ma wystarczająco dużo czasu, aby czekać, aż dorośniemy i staniemy się tymi, którzy rządzą. [...] Mówienie, że wszystko będzie dobrze, przy jednoczesnym nierobieniu czegokolwiek, nie jest dla nas optymistyczne. W rzeczywistości jest przeciwnieństwem nadziei. A jednak dokładnie to robią dorośli. Siedząc i czekając, aż nadejdzie nadzieja, zachowują się jak zepsute, nieodpowiedzialne dzieci³³.

W innym przemówieniu stwierdza:

Ludzie czasem skarżą się, że brzmię i piszę jak dorosła. [...] I zgadzam się z tym – jestem na to za młoda. My, dzieci, nie powinniśmy tego robić. Ale ponieważ prawie nikt nic nie robi, a nasza przyszłość jest zagrożona, czujemy, że musimy kontynuować nasze zaangażowanie³⁴.

W narracji Thunberg to dorośli są winni temu, że nie chodzi do szkoły i została aktywistką. Ona sama wolałaby zająć się dziecięcymi czy młodzieżowymi sprawami, w spokoju dokończyć edukację i w spokojnym świecie planować swoją przyszłość. Jest więc pewną ironią to, że dorośli zamiast przejąć za nią pałeczkę klimatycznego aktywizmu, przyznają jej różne nagrody.

Napięcie pomiędzy dzieciństwem a odpowiedzialnością, za którą winę ponoszą dorośli, pojawia się również w przypadku Malali Yousafzai. Andrew Keen w swoim tekście „Why Malala Should Not Be Turned into Modern Joan of Arc” („Dlaczego Malala nie powinna być przedstawiana jako współczesna Joanna d’Arc”) zwraca uwagę na odpowiedzialność Zachodu za przemoc, której doświadczyła. Atak talibów był bowiem związany z popularnością, jaką zdobyła dzięki staniu się symbolem walki z nimi – BBC wypromowało jej blog. Tymczasem ona sama zdawała się podzielać zachodnią koncepcję dzieciństwa, mówiąc w wywiadzie dla CNN: „Mam prawo bawić się. Mam prawo śpiewać. Mam prawo mówić. Mam prawo

³³ G. Thunberg, *No One Is Too Small to Make a Difference*, London 2019, s. 53-57.

³⁴ Tamże, s. 49-50.

wyjsć na rynek. Mam prawo zabrać głos³⁵. Zdaniem Keen'a Malala domaga się prawa do autonomicznego dzieciństwa, prawa do przekształcenia się z niewinnego dziecka w świadomego dorosłego – i do bycia prowadzoną w tej podróży przez dorosłych. Dorosli natomiast nominowali ją do Międzynarodowej Pokojowej Nagrody dla Dzieci i uczynili ikoną walki z talibami. Keen analizuje to zachowanie w kategoriach przekształcania dzieci w męczenników.

Nagrodzeni Children's Peace Prize to w większości przypadków młode osoby walczące o prawa, które powinni zapewnić im dorośli. Dodatkowym kontekstem jest w tej debacie różnica kulturowa między nagradzаныmi nastolatkami z Globalnego Południa, a Północą, gdzie ci pierwsi stanowią znaczną większość nagrodzonych. John Wall w swoim bardzo znanym tekście „Can Democracy Represent Children? Toward a Politics of Difference³⁶” zwraca uwagę na to, że demokracja, pomimo opierania się na idei inkluzywności, nie umożliwia uzyskania dzieciom i niepełnoletniej młodzieży politycznej reprezentacji. Jednocześnie zauważa, że to właśnie w krajach Globalnego Południa dzieci i młodzież uzyskują większą reprezentację i wpływ, gdy podejmują walkę na rzecz swoich praw:

Niemniej jednak wiele parlamentów dziecięcych w rzeczywistości umożliwia dzieciom sprawowanie do pewnego stopnia bezpośredniej władzy politycznej. Jeden z pierwszych parlamentów dziecięcych, utworzony w latach dziewięćdziesiątych w wiejskich szkołach w Radżastanie w Indiach, obejmował dzieci w wieku od 6 do 14 lat, które wybierały swoich przedstawicieli. dzieci. Wniosły one znaczący wkład w swoje społeczności. Dzieci zmieniły politykę edukacyjną, zwolniły biednych nauczycieli, poprawiły usługi społeczne i sfinansowały nowe media [...]. W Boliwii w 2004 roku utworzono parlament dziecięcy, którego przedstawiciele regularnie przedstawiają formalne zalecenia dorosłemu zgromadzeniu narodowemu [...]. Niektóre z bardziej lokalnych parlamentów dziecięcych, na przykład w mieście Barra Mansa w Brazylii,

³⁵ A. Keen, *Why Malala Should Not Be Turned into Modern Joan of Arc*, CNN, <https://edition.cnn.com/2012/10/24/opinion/opinion-keen-malala/index.html>, dostęp 15.05.2022.

³⁶ J. Wall, *Can Democracy Represent Children? Towards a Politics of Difference*, „Childhood” 2012, 19(1).

mają szerokie uprawnienia w sprawach dotyczących dzieci i kontrolują części budżetu miasta [...]. Parlamenti dziecięce w uboższych społecznościach, być może z powodu głębszego zaangażowania dzieci w pracę i życie publiczne, często sprawują większą rzeczywistą władzę³⁷.

Koncepcja dzieciństwa, która obowiązuje na Globalnej Północy, wyklucza tego rodzaju zaangażowanie (wszak dzieci wymagają ochrony), nagradza natomiast młode osoby, które pomimo tego założenia realizują działania na rzecz swoich społeczności. Jednocześnie w celach, jakie stawiają sobie rządy, akcentuje się rolę partycypacji dzieci i młodzieży, która powinna móc współdecydować w sprawach, które ich dotyczą. Czy ten głos da się pogodzić z wykluczeniem z „demos”, które również jest na Zachodzie oczywiste? Wall powiedziała, że są to sprawy niedające się pogodzić, wskazując na to, że powinniśmy zwiększać prawa obywatelskie, w tym możliwość głosowania dla młodych osób.

Jednocześnie fakt, że zaangażowanie polityczne młodzieży z Globalnego Południa cechuje większy wpływ, nie zmienia jednak zakresu ich praw obywatelskich. Interesującym przykładem są młodzieżowe i studenckie strajki, które miały miejsce w Tajlandii w okresie od 2020 do 2022 roku. Uczestnicy protestów domagali się zreformowania monarchii, praw obywatelskich, możliwości rozwiązania parlamentu, zaprzestania zastraszania społeczeństwa oraz opracowania nowej konstytucji³⁸. Przestrzenią organizowania protestu oraz wymiany informacji pomiędzy obywatelami stał się Twitter. Wiele młodych osób założyło na nim anonimowe konta, aby dzielić się informacjami oraz oznaczać hasła strajku³⁹. Strajki, które przetoczyły się przez kraj, spotkały się z ostrą reakcją policji i represjami. Rozpoczęto aresztowania osób zaangażowanych. Policja nie różnicowała strajkujących na pełnoletnich i niepełnoletnich. Aresztowane były również młode osoby – piętnasto-, siedemnastolet-

³⁷ Tamże, s. 88.

³⁸ E. Hinz, *What Happened to Thailand's Protests?*, DW, <https://www.dw.com/en/thailand-what-happened-to-mass-anti-government-protests/a-61861179>, dostęp 15.05.2022.

³⁹ W. Saelim, *Young and Fear(less): Becoming a Brave Citizen in a Culture of Fear*, Prachatai English, <https://prachatai.com/english/node/8665>, dostęp 15.05.2022.

nie. Pojawiły się pojedyncze przypadki aresztowań dwunasto- i czternastolatków. Jednocześnie media przedstawiały strajkującą młodzież jako bohaterów:

Nadszedł czas, aby przestać przeszkadzać młodzieży w przekształcaniu Tajlandii. Młodzież reprezentuje przyszłość i pewnego dnia odziedziczy przyszłość Tajlandii. Widok młodzieży ryzykującej obrażenia i więzienie za to, w co wierzą, powinien wystarczyć starszemu pokoleniu, aby zatrzymać się i zapytać, dlaczego niektórzy z nas tak chętnie zatrzymują postęp, skoro za kilka dekad, jeśli nie dużo wcześniej, wszyscy odejdą. Dlaczego wciąż zaprzeczamy marzeniom nowego pokolenia?⁴⁰

Zaangażowanie polityczne młodzieży jest godne uznania, ale niekoniecznie związane z próbą nadania im większych praw. Młodzi mogą cierpieć represje (takie jak: więzienie, ataki, przemoc, przymusowa praca, brak dostępu do edukacji) i znajdować swój polityczny głos, jednak wciąż pozostają poza obrębem uprawnionych do głosowania i reprezentacji w strukturach politycznych. Młodzieżowi aktywiści zwracają uwagę na palące problemy, „poruszają” dorosłych, ale nie mają mocy zwiększania pola demokratycznej reprezentacji.

ZAKOŃCZENIE

Agata Sikora analizując omówiony powyżej problem stwierdza, że uczestniczymy w pewnego rodzaju igrzyskach, które przypominają opowieść o Katniss Everdeen z książki *Igrzyska śmierci*. Dorosli pozwalają nastolatkom na ryzykowanie życia, nie biorąc odpowiedzialności za wartości, które są przez nich ustanowione. Sikora pyta: „Czy nie jest więc tym bardziej niepokojące, gdy ludzie dysponujący pełnią praw obywatelskich

⁴⁰ P. Rojanaphruk, *Youth Deserves a Better Thailand, Don't Deny Their Dreams*, <https://www.khaosodenglish.com/opinion/2021/10/10/youth-deserves-a-better-thailand-dont-deny-their-dreams/>, dostęp 15.05.2022.

wiążą nadzieję na polityczną sprawczość z nastolatkami, które tych praw są pozbawione?”⁴¹. Postulaty polityczne współczesnej młodzieży są w jej ocenie dojrzałe i realistyczne: prawo do edukacji, koniec masowych strze- lanin w szkołach, czy też ograniczenie skutków katastrofy klimatycznej. Pomimo ogromnej skali protestów młodzieżowych, realna moc ich od- działywania wciąż pozostaje niewielka.

Odnosząc się do omówionych w tekście dwóch teorii demokracji, zauważamy, że – zarówno jeśli patrzymy na demokrację przez pryzmat wyborów, jak i gdy rozumiemy ją w szerszym, instytucjonalnym sensie – wykluczamy z grona „demos” niepełnoletnią młodzież. Zamiast tego szu- kamy dla niej szans partycypacji, współdecydowania, promując to jako wartość. W mojej ocenie, pomimo deklaracji, przy braku politycznej re- prezentacji, młodzież nie będzie mogła realnie współdecydować. Uzna- wanie jej podmiotowości w przestrzeni obywatelskiej wciąż pozostaje fasadowa. Jednoczesne nagradzanie i afirmowanie przykładów aktywi- stów, którzy wyszli poza dziecięcą rolę, wskazuje na pewną niekonse- kwencję w politycznym umiejscowieniu młodzieży.

Aktywizm niepełnoletniej młodzieży może być zagadnieniem pro- blematycznym również ze względu na to, jak problematyczna jest sama kategoria młodzieży. Jest ona mimo wszystko dość nową koncepcją, nie- znającą wciąż globalnego uznania (choćby przez dalsze praktyki małżeństw i pracy dzieci). Sikora zauważa również, że mamy tendencję do pochwalania obywatelskiego zaangażowania młodzieży wówczas, gdy zgadzamy się z jej agendą. Gdy młodzież prezentuje stanowisko prze- ciwne naszemu, stwierdzamy, że jest ona zmanipulowana ze względu na swoją niedojrzałość. Koncepcja dzieciństwa i adolescencji jest wszak uzasadniona potrzebą opieki nad osobami młodymi.

W kontynuowaniu debaty o współczesnej demokracji wciąż w niewy- starczającym stopniu podejmuje się dyskurs o sprawstwie politycznym młodzieży. Poczucie sprawstwa to element obywatelstwa, który można i należy kształcić od najmłodszych lat. W debacie europejskiej, z jednej

⁴¹ A. Sikora, *Rewolucje dziewcząt, fantazje dorosłych*, „Pismo. Magazyn Opinii” 2020, nr 26, s. 89.

strony, promuje się projekty i działania partycypacyjne, panele i debaty młodzieżowe, z drugiej, nagradza młodych z niedemokratycznych społeczeństw za robienie czegoś, na co Europejczycy nigdy nie pozwoliliby swoim dzieciom. Jednocześnie, jeśli już któraś z tych dwóch grup uzyskuje realny wpływ polityczny, to są to młodzi z Globalnego Południa.

Połączenie realnej możliwości partycypowania w życiu politycznym przez osoby niepełnoletnie z obowiązującą w naszej kulturze koncepcją dzieciństwa i adolescencji jest niewątpliwie ogromnym wyzwaniem. Jednocześnie brak politycznej reprezentacji młodzieży nie pozwala na realną weryfikację tego, czy dorosłe projekty partycypacyjne rzeczywiście takimi są.

BIBLIOGRAFIA

Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnego świata*, Arche, Gdańsk 2001.

Antoszewski A., *Współczesne teorie demokracji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.

Child Participation Assessment Tool, Council of Europe Children's Rights Division and Youth Department, 2016, DisplayDCTMContent (coe.int), dostęp 15.05.2022.

Council of Europe Recommendation on the Participation of Children and Young People under the Age of 18, <https://rm.coe.int/168046c478>, dostęp 15.05.2022.

Crowley A., Larkins C., Pinto L. M., *Listen – Act – Change. Council of Europe Handbook on Children's Participation for Professionals Working for and with Children*, Council of Europe, October 2020.

Dahl R., *Demokracja i jej krytycy*, przekł. S. Amsterdamski, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2012.

Greta Thunberg człowiekiem roku tygodnika „Time”, Business Insider Polska, PAP, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/greta-thunberg-czlowiekiem-roku-tygodnika-time/cjs7gwp>, dostęp 15.05.2022.

Hinz E., *What Happened to Thailand's Protests?*, DW, <https://www.dw.com/en/thailand-what-happened-to-mass-anti-government-protests/a-61861179>, dostęp 15.05.2022.

- Keen A., *Why Malala Should not Be Turned into Modern Joan of Arc*, CNN, <https://edition.cnn.com/2012/10/24/opinion/opinion-keen-malala/index.html>, dostęp 15.05.2022.
- KidsRights Foundation, *The International Children's Peace Prize*, <https://www.kidsrights.org/advocacy/international-childrens-peace-prize/>, dostęp 15.05.2022.
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku, <https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka>, dostęp 15.05.2022.
- Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie, Konferencja dot. konsultacji „Strategii RP na rzecz Młodego Pokolenia”, <https://arc.lublin.uw.gov.pl/aktualnosci/konferencja-dot-konsultacji-%E2%80%99Estrategii-rp-na-rzecz-m%C5%82odego-pokolenia%E2%80%9D>, dostęp 15.05.2022.
- March For Our Lives, <https://marchforourlives.com/>, dostęp 15.05.2022.
- Młoda Warszawa. Polityka młodzieżowa miasta stołecznego Warszawy, <https://um.warszawa.pl/waw/strategia/polityka-mlodziejowa>, dostęp 15.05.2022.
- Program Młody Kraków 2.0, <https://mlodziej.krakow.pl/>, dostęp 15.05.2022.
- Rojanaphruk P., *Youth Deserves a Better Thailand, Don't Deny Their Dreams*, <https://www.khaosodenglish.com/opinion/2021/10/10/youth-deserves-a-better-thailand-dont-deny-their-dreams/>, dostęp 15.05.2022.
- Saelim W., *Young and Fear(less): Becoming a Brave Citizen in a Culture of Fear, Prachatai English*, <https://prachatai.com/english/node/8665>, dostęp 15.05.2022.
- Schumpeter J., *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, przekł. M. Rusiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Ekologiczna, <https://mre.srodowisko.gov.pl/>, dostęp 15.05.2022.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Klimatyczna, <https://www.gov.pl/web/klimat/MRK>, dostęp 15.05.2022.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowa Rada Sprawiedliwości, https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mlodziejowa=-rada-sprawiedliwosci?fbclid=IwAR1yvJsfUOS8RPQ0hsitqH-pR1tvrFpELv1THYJhG_wlwXJQlhJezIPj0o, dostęp 15.05.2022.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Młodzieżowe Rady, <https://www.gov.pl/web/dlamlodych/mlodziejow Rady>, dostęp 15.05.2022.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Podsumowanie działalności Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Młodzieżowej w 2022 roku, <https://www.gov.pl/web/>

[dlamlodych/dzialalnosc-pelnomocnika-rzadu-do-spraw-polityki-mlodziejowej-w-2022-roku](#), dostęp 15.05.2022.

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem, <https://www.gov.pl/web/pozytek/rada-dialogu-z-mlodym-pokoleniem-lista>, dostęp 15.05.2022.

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Dzieci i Młodzieży przy MEN, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/rada-dzieci-i-mlodziezy>, dostęp 15.05.2022.

Shapiro I., *Stan teorii demokracji*, przekł. I. Kisiolowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Sikora A., *Rewolucje dziewcząt, fantazje dorosłych*, „Pismo. Magazyn Opinii” 2020, nr 26.

Thunberg G., *No One Is Too Small to Make a Difference*, Penguin Books, London 2019.

Uczestnictwo dzieci w politycznym i demokratycznym życiu UE, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-participation-political-and-democratic-life_pl, dostęp 15.05.2022.

Wall J., *Can Democracy Represent Children? Towards a Politics of Difference*, „Childhood” 2012, 19(1).

Włodarczyk R., *Demokracja, utopia, wychowanie. Polisemiczny ideał ustroju a jego pedagogie*, [w:] R. Włodarczyk, *Utopia i edukacja. Studia z filozofii, teorii edukacji i pedagogiki azylu*, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021.

UNDERAGE ACTIVISTS IN THE DEMOCRATIC SOCIETY

ABSTRACT: This paper aims to reflect on the position of underage activists in a democratic society. Youth participation becomes an increasingly important issue- both in democratic practices and theoretical considerations. However, in a democratic society, we deal with a certain paradox - on the one hand, we want young people to engage in the civic society, on the other hand, their critical participation makes them transgress their „role”. To analyze this paradox, the author considers youth’ role in classical definitions of democracy. Subsequently, she describes the debate about youth participation, where this paradox is illustrated.

KEYWORDS: youth participation, democracy, youth activists, youth citizenship, civic engagement